

Мудрик А.Б. – кандидат психологічних наук,
доцент Східноєвропейського національного
університету імені Лесі українки

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах інноваційних перетворень в Україні змінюється і стратегія підготовки фахівців, у тому числі й у сфері психологічної освіти. Увагу сучасних дослідників звернено на підготовку фахівців, здатних реалізовувати свої вміння в нових умовах життя, у ситуаціях швидких змін. У зв'язку із цим у сучасному освітньому просторі йдуть суперечливі процеси, пов'язані з перетворенням його змістовних характеристик. Одна з відмінних рис цих процесів полягає в тому, що здійснюється перегляд і переосмислення змісту професійної готовності психологів-випускників ВНЗ. Підвищуються вимоги до випускників-психологів, де значну роль відіграє готовність до професійної діяльності.

Сучасна психологія приділяє велику увагу вивченню стану готовності, оскільки від цього залежить результативність діяльності. Існують різні визначення сутності готовності: наявність здатностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); якість особистості (К. Платонов); тимчасовий ситуативний стан (П. Рудик); відношення (О. Веденов); синтез властивостей особистості (В. Крутецький); особливий психічний стан особистості, що включає її переконання, погляди, відносини, мотиви, почуття (М. Дьяченко, Л. Кандибович).

У численних психологічних дослідженнях існує тенденція вживати це поняття як у широкому діапазоні значень, так і в контексті досить різноманітного спектра психологічних явищ: готовності до дії, діяльності, праці (Н. Крилов, В. Кудрявцев); вибору професії, професійного самовизначення, професійної діяльності (Є. Борисова, В. Казанська); «зустрічі» з новою ситуацією професійного становлення (Є. Романова); політичної діяльності (А. Мельничук); педагогічної діяльності (Н. Кузьміна, Д. Фельдштейн); педагогічного спілкування (Є. Орлова); нових умов спілкування й функціонування у нових групах і колективах

(Я. Коломінський); сімейного життя (І. Дубровіна, В. Чудновський); готовність дорослого до здійснення морального виховання (В. Сластьонін, Л. Орбан); готовність дитини до сприйняття зовнішніх оцінок (А. Захаров); готовність старшокласників протистояти аморальним проявам (Є. Савченко); готовність до ризику (Т. Корнілова) тощо. Але серед різноманіття цих понять відсутнє визначення «готовності психолога до професійної діяльності».

Найбільш розроблене поняття готовності в галузі педагогічної психології, а саме при розкритті проблеми вдосконалення процесу вузівської (О. Абдуліна, Л. Долинська, Ю. Долинська, В. Крутецький, Н. Кузьміна, О. Мешко, О. Кулюткін, Д. Ніколенко, В. Сластьонін, Т. Яценко), довузівської (М. Белей, П. Горностаї, М. Левченко), післявузівської (О. Мороз, Т. Полякова, Т. Щербан) підготовки педагогічних кадрів, профдіагностики і профвідбору до педагогічної професії (К. Вербова, Г. Парамей, Г. Радчук).

Питання становлення та розвитку особистості під час підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі також представлені в дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Балла, О. Бодальова, В. Бодрова, О. Бондарчук, Б. Братуся, Н. Волянук, В. Гордієнко, Е. Зеєра, Є. Клімова, Л. Карамушки, О. Киричука, Г. Ложкіна, П. Лушина, С. Максименка, Л. Мітіної, В. Моргуна, В. Семиченко, Е. Симанюк, Л. Снігур, та інших науковців. Водночас, умови формування особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах соціальних трансформацій, на наш погляд, висвітлені недостатньо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз досліджень, присвячених проблемі готовності, показує розмаїтість підходів до трактування цього поняття, які зводяться насамперед до її розуміння як найважливішої умови виконання професійної діяльності.

Можна визначити три підходи щодо трактування психологічної готовності до різних видів діяльності: 1) як особливий психічний стан особистості; 2) як психологічна установка; 3) як система якостей і станів особистості.

Головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний

характер, що виявляється в упорядкуванні її внутрішніх структур, гармонійності основних компонентів особистості професіонала, у стійкості, стабільності та послідовності їх функціонування, тобто професійна готовність має ознаки, що свідчать про єдність, цілісність особистості, її здатність до продуктивної професійної діяльності.

Співставлення результатів аналізу досліджень щодо особливостей формування психологічної готовності фахівця до здійснення професійної діяльності дозволяє зробити висновок: автори по-різному висвітлюють процес формування психологічної готовності, в залежності від специфіки діяльності, до якої здійснюється підготовка спеціаліста. Спільним у всіх дослідженнях є те, що компонентна структура готовності визначається структурою конкретної діяльності. Кожен із компонентів у різних моделях має своє специфічне навантаження. Формування психологічної готовності здійснюється шляхом формування усіх її компонентів, при домінуючій ролі того, чи іншого компонента, у залежності від виду діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями, розвиток функціональних процесів.

Особистісна готовність майбутнього психолога до професійної діяльності є соціокультурним і психологічним феноменом, що включає в себе впорядковану сукупність ціннісно-змістовних регулювальників, що забезпечують твердість його суб'єктної позиції і емоційно-вольових станів.

З метою вивчення психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів було використано комплекс психодіагностичних методик: методика «Діагностика комунікативно-характерологічних особливостей особистості» (Л. Уманський, А. Лутошкін, О. Чернишов, І. Френзель та ін.) з метою діагностики базових характеристик особистості; методика «Психологічна оцінка організаторських здібностей особистості» (Л. Уманський, А. Лутошкін, О. Чернишов, М. Фетіскін) з метою діагностики інтегральних організаторських здібностей особистості; опитувальник багатовимірно-функціонального аналізу відповідальності (за В. Прядеїним) з метою визначення рівня відповідальності

майбутнього психолога у процесі професійної підготовки; тест самоактуалізації (САТ) (Е. Шострома) з метою вимірювання самоактуалізації особистості, методика «Опитувальник мотиваційних впливів на вибір професії» (Розроблено Д. Барбуто та Р. Сколком, переклад О. Сидоренко) з метою визначення провідних мотивів, що впливають на вибір професійної діяльності.

Вибірку дослідження студенти факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. У дослідженні взяли участь 54 особи: I курсу (n=28) та IV курсу (n=26). Вік досліджуваних знаходиться в межах від 18-ти до 22-х років.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Емпірично з'ясовано, що у студентів I курсу вищими є якості, що визначають ставлення особистості до себе та такі показники як вимогливість, критичність, соціальна впливовість. Всі інші показники комунікативно-характерологічних особливостей є вищими у вибірці студентів IV курсу: якості, що відображають спрямованість особистості; інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру; якості, що виражають ставлення до діяльності та інших. Такі показники як психологічна вибірковість; практично-психологічний розум; психологічний такт також є вищими у вибірці студентів IV курсу.

Порівняльний аналіз результатів проведеного дослідження дає змогу стверджувати, що на всіх етапах навчання студентів у ВНЗ у них переважає середній рівень відповідальності. Водночас від I до IV курсів спостерігається тенденція зменшення кількості студентів з середнім рівнем відповідальності за рахунок інтенсивного зростання кількості студентів з високим рівнем загальної відповідальності. Позитивною є також тенденція неухильного зменшення від I до IV курсів кількості студентів з низьким рівнем загальної відповідальності.

Порівняльний аналіз результатів за методикою самоактуалізації (САТ) засвідчив, що для студентів I та IV курсів немає значних відмінностей по шкалах: дві основні шкали – Шкала компетентності у часі та Шкала підтримки, знаходяться на середньому рівні. Щодо додаткових шкал, то на високому рівні знаходиться шкала контактності. Вище середнього мають вираженість шкали: ціннісних

орієнтацій; гнучкості; сензитивності до себе; самоповаги; само прийняття; прийняття агресії. Щодо низького рівня то в студентів I курсу виражена шкала синергії; в студентів IV курсу низько виражена шкала спонтанності.

Порівняльний аналіз результатів за опитувальником мотиваційних впливів на вибір професії двох досліджуваних груп засвідчив, що для студентів I та IV курсів немає значних відмінностей по всіх шкалах: найбільше характерною є шкала спрямованість на процес. На середньому рівні знаходяться шкала матеріальна винагорода та самовдосконалення, самореалізація. На низькому рівні мотиваційних впливів на вибір професії, знаходяться: шкала схвалення іншими та узгодженість завдань працівника із завданнями фірми.

Результати кореляційного аналізу взаємозв'язку дали змогу виявити показники психологічної готовності до професійної діяльності та виявити фактори, що сприяють формуванню успішності фахівця. До них відносяться: риси, що визначають спрямованість особистості, інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру, якості, що виражають ставлення до діяльності, до інших та самого себе, психологічна вибірковість, практично-психологічний розум, психологічний такт, відповідальність, комунікабельність, контактність, креативність, спонтанність, самоприйняття, самоповага, спонтанність, гнучкість, сенситивність до себе, орієнтація у часі, впевненість у собі, спрямованість на процес, прагнення до самовдосконалення, самореалізації та пізнання, сформована система ціннісних орієнтацій.

Перспектива подальших досліджень визначається можливістю удосконалення теоретико-методологічних конструктів вивчення психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців та прикладних аспектів конструктивної гармонізації процесу їх професіоналізації.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. О., Перепелиця П. С. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти // Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя / За ред. Балла Г. О – Київ-Рівне, 1996. – 148 с.
2. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія: вступ до спеціальності. Навч. посібник. / В. Й. Бочелюк, В. В. Зарицька – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 288 с.
3. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики

сучасного психолога / С. Д. Максименко, Т. Б. Льїна // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів ; за ред. С. Д. Максименка. – К. – Тернопіль : Ніка-Центр, 2002. – С. 7–17.